

Materyały do historii chemii w Polsce.

VI.

Dr. Józef Bohdan Rogójski (1818—1896)

i jego prace z dziedziny chemii ścisłej oraz stosowanej.

Podał Jan Zawadzki.

I. Życiorys.

(Dalszy ciąg).

„Zapominając na podeszły wiek swój i doznane w nim liczne niepowodzenia”¹⁾, oddaje się Rogójski sprawom nawozowym z całym zapałem i przejęciem. Na poletkach fabrycznych przeprowadza doświadczenia ze skutecznością różnych nawozów mineralnych i znajduje, że sole potasowe, użyte pod ziemniaki, znakomicie plon zwiększają²⁾. W Gazecie Rolniczej ogłasza w latach 1870 — 1873 szereg artykułów, poświęconych specjalnym kwestyom nawozowym. Dalej układa tablicę kolorową różnej karmy na wzór tablicy Müllera³⁾; opracowuje przewodnik w postaci tablic wyrażających, „1) ile kosztowniejszych części nawozowych zawiera każda roślina rolnicza w 10 centnarach swej wagi... 2) ile z morga kosztowniejszych części nawozowych zabiera średni urodzaj każdej z rzeczonych 25 roślin rolniczych... 3) ile każdej cennej części nawozowej i części bezcennych zawiera obornik oraz nawozy handlowe”⁴⁾. „Kończy cennik przetworów nawozowych i pragnie ułożyć cennik do oznaczania wartości pieniężnej żywności i karmy, zgodnie z ilością zarówno ich przetworów cennych, jak i tych, które są bezcenne”⁵⁾. Wreszcie opracowuje dla Encyklopedyi Rolnictwa artykuł o nawozach⁶⁾.

Widząc, iż „używanie nawozów handlowych, zamiast być rzeczą rachuby gospodarskiej, jest dotąd tylko rzeczą mody”, pragnie pomienionemi pracami „sprowadzić sprawy nawozowe z drogi teorii na drogę praktyki”, — pragnie „usunąć błędy i przesady panujące”⁷⁾.

Pomienione prace nia ukazały się jednak w druku. Dla czego? Zaraz się o tem dowiemy.

W r. 1873 wypracował Rogójski projekt reorganizacji fabryki w Brussie w tym kierunku, by mózdz podnieść roczną produkcję nawozu

¹⁾ G. R. 1879, 361. ²⁾ G. R. 1871, 393; porównaj G. R. 1871, 229. ³⁾ G. R. 1871, 161. ⁴⁾ G. R. 1871, 229. ⁵⁾ G. R. 1871, 364. ⁶⁾ G. R. 1871, 282. ⁷⁾ G. R. 1871, 229.

z 3000 do 30000 centnarów¹⁾. „Projekt ten jest przedmiotem namysłu rolników okolicznych, którzy zamierzają utworzyć spółkę komandytową dla nabycia tejże fabryki”²⁾. W tym celu odbywa się w Łodzi 19 marca 1873 r. pierwsze zebranie organizacyjne spółki komandytowej pod firmą „Wężyk, Rumocki, Mielęcki i Nencki”³⁾, a 26 kwietnia ponowne zebranie delegacyi ziemian do spisania odnośnej ustawy. Na tym ostatnim posiedzeniu, na wniosek znanego przemysłowca Bernarda Handtkie, zdecydowano się utworzyć, zamiast spółki komandytowej, towarzystwo akcyjne z kapitałem przynajmniej 150000 rubli. Na razie zebrano podpisy na kilkadziesiąt tysięcy⁴⁾. Całkowity jednak kapitał widocznie nie został zebrany, gdyż projektowane towarzystwo akcyjne nie doszło do skutku, zaś istniejąca w Nowym Brussie fabryka została zwinięta⁵⁾.

Pomimo tego niekorzystnego obrotu sprawy, pomimo „posądzeń niesłusznych, bardzo bolesnych w chwili, kiedy się na nie najmniej zasługuje”⁶⁾, a jednocześnie podnoszenia bezinteresownej, pożytecznej dla wszystkich pracy⁷⁾—Rogójski nie opada na duchu. Jeszcze w tymże r. 1873 redakcja Gazety Rolniczej donosi swym czytelnikom, iż „znany zaszczytnie dyrektor niedawno zwiniętej fabryki nawozów sztucznych w Nowym Brussie” zamyśla założyć folwark doświadczalno-rolniczy i w tym celu odwołuje się do obywateli ziemskich o pomoc materyalną⁸⁾. Ową stację doświadczalno-rolniczą zamierza on urządzić na folwarku Piastów, należącym do dóbr Chocinowo w Piotrkowskiem⁹⁾.

Widocznie jednak i to przedsięwzięcie nie dochodzi do skutku, gdyż już w czerwcu 1874 pisze Rogójski do Kuryera Rolniczego korespondencyę handlową z Odesy¹⁰⁾, a przedmowę do trzeciego „Listu o kulturze” dotuje 6 maja 1875 r. z Kadykei¹¹⁾, przedmieścia Konstantynopola, ulubionego letniska greków i europejczyków.

Odtąd wątek wiadomości naszych o Rogójskim na dobre się urywa.

Po dłuższym pobyciu w Małej Azji, wraca on do kraju, osiedla się w Łodzi i od r. 1878 poczyną znów zasilać Gazetę Rolniczą (1878—1879), Tygodnik Rolniczy (1877—1878) oraz inne czasopisma szeregiem artykułów, pisanych widocznie tylko w celach zarobkowych. W artykułach tych powtarzają się bowiem też same kwestye i zagadnienia, o których niejednokrotnie traktował już dawniej.

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych wykonuje szereg prac literackich dla Przeglądu Tygodniowego (Dodatek miesięczny).

W r. 1884 pracuje widocznie w gorzelnictwie, bowiem pisze do Tel-

¹⁾ K. R. 1873, 1; G. R. 1873, 30. ²⁾ G. R. 1873, 96. ³⁾ K. R. 1873, 65. ⁴⁾ K. R. 1873, 81. ⁵⁾ Bibl. Roln. 1873, 13, 135. ⁶⁾ K. R. 1873, 154. ⁷⁾ G. R. 1873, 96. ⁸⁾ G. R. 1873, 332. ⁹⁾ G. R. 1873, 185, 332; K. R. 1873, 231. ¹⁰⁾ K. R. 1874, 128. ¹¹⁾ Nauka Gospodarności, Radom 1877.

lusa korespondencyę z pod Zakroczymia o widokach tegorocznej kampanii gorzelniczej¹⁾, a zarazem przesyła opis ulepszenia robienia zacieru²⁾.

Jeszcze w r. 1896 ogłasza w Krakowie, własnym nakładem, broszurę p. t. „Ziemia obiecana na Sacharze”³⁾.

Wreszcie w tymże roku 1896 umiera w Łodzi, w przytułku dla starców⁴⁾.

W nędzy i zapomnieniu zakończył pracowity swój żywot ten typowy romantyk, niepowszedni działacz na niwie naukowej i społecznej.

Za życia mianowano go „znakomitym naszym chemikiem”⁵⁾, „niezmordowanym pracownikiem na polu zastosowań postępu i odkryć nauk przyrodniczych”⁶⁾, „zaszczytnie znanym dyrektorem fabryki”⁷⁾.... Po śmierci, nawet te czasopisma nie podały o nim nawet krótkiej wzmianki, których łamy wypełniał on przez szereg lat swymi artykułami i korespondencjami.

II. Zestawienie rozpraw, dzieł, broszur i ważniejszych artykułów Rogójskiego.

1. Recherches sur les sulfites de cuivre. Compt. rendus des travaux de Chimie de Laurent et Gerhardt. 1851, 7, 156 — 165; toż Journ. f. prakt. Chem. 1851, 63, 403; streszczenia w Compt. rend. 1851, 33, 943—44; Lieb. Ann. 1851, 80, 255.

2. Neue Kobaltverbindungen. Journ. f. prakt. Chem. 1852, 55, 357—58; toż, Compt. rend. 1852, 34, 186—187.

3. Ueber einige neue Kobaltverbindungen. Journ. f. prakt. Chem. 1852, 56, 491—504; toż obszerniej w Ann. de chim. et phys. 1854, 131, 41, 445—60.

4. O zasadach słownictwa chemicznego. Roczn. Tow. Nauk. Krak. 1852, 21, 17—34.

5. Uwagi dotyczące się słownictwa chemicznego polskiego. Bibl. Warsz. 1854, II, 376—384.

6. O użytku chemii w rolnictwie naszym. T. R. P. 1854, 1, 33—36.

7. Kazania chemiczno-rolnicze Juliusza Stöckhardta. T. R. P. 1854, 1, 259—61, 271—73, 282—85, 301—15, 320—24.

(8). O potrzebie ogrodowej uprawy jarzyn w gospodarstwach mniejszych. T. R. P. 1854, 1, 235—37, 243—46, 251—54(?).

(9). Koleje jakie przeszło gospodarstwo wiejskie w Galicyi od po-

1) Tellus, 1887, 78. 2) Tellus, 1887, 139. 3) Broszury tej nie znalazłem w dostępnych mi bibliotekach. 4) Ateneum 1896, II, 209. 5) Projekt do słownictwa Chemicznego. Warszawa, 1853, str. 13. 6) Bibl. Roln. 1872, 7, 122. 7) G. R. 1873, 332.

czątku tego wieku. T. R. P. 1854, 1, 169—71, 277—82, 289—94, 297—301, 209—11, 317—20, 326—29, 333—34. (?)

10. O poprawie bydła w zachodniej Galicyi i w W. Księstwie Krakowskim. T. R. P. 1854, 1, 329—32, 334—38.

11. Potrzeby galicyjskiego rolnictwa i przemysłu. T. R. P. 1855, 2, 20—23, 36—38, 45—47, 52—56; toż oddzielnie. Kraków, 1855, 8-ka, str. 44.

12. Przegląd rolniczo-przemysłowych usiłowań. Czas 1855, №№ 49, 50, 53, 76, 78, 99, 101, 102, 122, 123, 126, 129, 148, 150, 174, 178, 179, 201, 203, 204, 234, 253, 256, 257, 279, 280, 282 (stron 220); toż częściowo oddzielnie, Kraków 1855, 8-ka, str. 32.

13. Napoje orzeźwiające, upajające, pokarmy płynne i fermentacyjne. T. R. P. 1855, 2, 72, 79—80, 87—8, 103—4, 127—28, 158—60, 167—8, 175—6, 192, 223—4, 247—8, 263—4, 271—2, 303—4, 391—2, 399—400.

14. Hodowla drzew owocowych z nasienia. T. R. P. 1855, 2, 76—8, 85—7, 93—4.

15. O owcach grubowłnistych. T. R. P. 1855, 2, 116—19, 164.

16. Wady i ulepszenia pieców pokojowych. T. R. P. 1855, 2, 140—42,

17. Do pracujących w chemii. Bibl. Warsz. 1855, II, 192—94.

18. O rasach zwierząt domowych. Czas, dodatek miesięczny. 1856, 2, 625—59; toż P. R. P. 1858, 3, 177—8, 323—5, 355—7, 369—72, 379—91.

19. Skuteczność nawozowa soli kuchennej i wapna. T. R. P. 1856, 3, 165—7.

20. Nieprzyorywanie nawozu. T. R. P. 1856, 3, 275—6.

21. Rolnictwo i kapitał. T. R. P. 1856, 3, 269—70.

22. Praca w rolnictwie. T. R. P. 1856, 3, 273—75.

23. Pamięci kasperowskiego. T. R. P. 1856, 3, 413—15.

24. Naukowe i praktyczne sposobienia młodzieży do zawodu rolniczego. T. R. P. 1857, 4, 60—62.

25. Skazowski dla miłośników nowych odmian roślin gospodarskich. T. R. P. 1857, 4, 171—74.

26. Sposoby porównania mleczości krów krajowych z obcemi. T. R. P. 1857, 4, 247, 262—63.

27. Szkło rozpuszczalne, jego użycie, sposób sporządzania w gospodarstwie. T. R. P. 1857, 4, 299—301, 307—8.

28. Której gałęzi naszego gospodarstwa najpotrzebniejsze jest ulepszenie. T. R. P. 1858, 5, 261—62, 267—69.

29. Jak można przyjść do rosłych koni roboczych. T. R. P. 1858, 5, 132—34.

30. Wyrób z drzewa węgla, przetworów smolnych i sody. T. R. P. 1858, 5, 145—47, 153—55.

31. Życie roślin zasadza się na odtlenianiu bezwodnika węglowego i wody. T. R. P. 1859, 6, 309—11.
32. Zastosowanie nauk przyrodzonych do naszego gospodarstwa wiejskiego. Roczn. Gospod. Krajowego 1859, 34, 244—63.
33. Stoeckhardta — Prelekcyje chemiczno-gospodarskie, przetłumaczone na polskie przez I. B. Rogójskiego. Warszawa 1852, 2 tomy, 8-ka, str. 300, 262.
34. Principes d'une classification rationelle des corps simples et des composés organiques. Comptes rend. 1862, 55, 328—30.
35. Różne rodzaje fermentacyi. Koresp. Roln.-handl. 1364, № 45, 46, 47, 48.
36. Wartość dla rolnictwa prac Darwina. G. R. 1869, 409 — 11, 417—18, 426—27.
37. Fabrykacya produktów smolarskich. G. R. 1870, 198.
38. Chemia Rolnicza. Bibl. Roln. 1869, 2, 122—124, 129—177; 1870, 3, 1—65, 195—234; 4, 1—35, 317—335; 1871, 5, 45—96, 168—200, 290—339; 6, 1—24, 129—167, 257—288.
Toż, wyd. książkowe. Warszawa 1872, 8-ka, str. 437.
39. Listy o kulturze. List I. Teraźniejszość i przeszłość rolnictwa. Warszawa 1870, 8-ka, str. 33.
List II. Prawidła kultury. Warszawa 1871, 8-ka, str. 90.
40. Poradnik życia gospodarskiego jako kalendarz na r. 1870. Warszawa 1871, 12-ka, str. 312.
Toż na r. 1872.
41. O stacyach doświadczalnych chemiczno-rolniczych, Merkury 1871; Tyg. przemysł.-handl. 1871.
42. Trzy grzechy śmiertelne chemii rolniczej. G. R. 1871, 177—79.
43. Stosunek ceny nawozów do ich wartości nawozowej. G. R. 1871, 202—4.
44. Czego nam potrzeba w sprawie nawozów. G. R. 1871, 229—30, 238.
45. Watrość nawozowa gipsu. G. R. 1871, 353—54.
46. Ceny przedniejszych gatunków karmy. G. R. 1871, 365—66.
47. Ogrzewanie roślin cieplikiem straconym. G. R. 1871, 265 — 66.
48. Uzasadnienie ceny przedmiotów sprzedajnych. G. R. 1872, 49—51.
49. Fermentowane materyały pastepne. G. R. 1872, 137—38.
50. Fłodzenie roślin przy karmieniu zwierząt zbożem. G. R. 1872, 305—7.
51. Uprawa gruntów gliniastych. G. R. 1872, 381—83.
52. Torf jako materyał nawozowy. G. R. 1872, 395—96.
53. Praktyczna szkoła ekonomów. G. R. 1873, 17—18.
54. Czego się trzymać w hodowli zwierząt. G. R. 1873, 108—10.
55. Niektóre pomoce krajowego gospodarstwa wiejskiego (smolar-

- stwo, spółki do wyrobu nawozów, niższe szkoły rolnicze). G. R. 1873, 154—57, 163—65, 175—76, 183—84.
56. Założenie rolniczej stacji doświadczalnej. G. R. 1873, 185—88.
87. Uwagi nad hodowlą owiec grubowłnistych. G. R. 1873, 309—12.
58. Potrzeba nawozów zamiejscowych do utrzymania urodzajności roli. Bibl. Roln. 1872, 7, 83—109.
59. Jastrzębowski owoc siedmdziesięcioletniej pracy. Bibl. Roln. 1872, 9, 227—55.
60. Listy o kulturze. III. Nauka gospodarności. Radom 1877, 8-ka, str. 92.
61. Kultura i jej prawa. Warszawa 1878, 8-ka, str. 40.
62. Wycieńczenie ziemi, słowo o teorii Villea. T. R. 1878, 25—28.
63. Gospodarność żywienia się. T. R. 1878, 41—43.
64. Gospodarność ciepłego odzienia i mieszkania. T. R. 1878, 121—22.
65. Wiejski przemysł kobiecy. T. R. 1878, 137—40.
66. Początkowe wiadomości z chemii rolniczej (w odcinku). T. R. 1877, 321—24, 329—32, 337—40, 345—48, 353—58, 361—64, 369—74, 377—82, 385—89, 393—98, 401—6, 409—14; 1878, 1—6, 9—14, 17—20, 25—28, 33—36, 41—44, 49—52, 57—52 (stron 200).
67. Listy o kulturze. IV. Użyteczność przedmiotów rozporządzalnych. Radom 1879, 8-ka, str. 250.
68. Z praktycznej mechaniki gorzelniczej. Tellus 1887, 138—40.
69. Ziemia obiecana na Sacharze. Kraków 1896, 8-ka, str. 24.
70. Rzut oka na zarobki w wydziale żywności. Warszawa, 1897, 8-ka, str. 28.

Nadto liczne artykuły w sprawach nawozowych, hodowlanych oraz społeczno-rolniczych, obszerne korespondencye, kroniki, recenzye oraz tłumaczenia w całym szeregu czasopism, jako to. w Tygodniku Przemysłowo-Rolniczym (1854—1862), w Czasie (1854—58), Przeglądzie Rolniczo-przemysłowym i handlowym (1857—1860), Gazecie Rolniczej (1869—1874, 1878—79), Ziemiannie (1855—1873), Kuryerze rolniczo-handlowym i przemysłowym (1857—64), Ekonomistcie i Merkurym (1859), Bibliotece Rolniczej (1869—73), Kuryerze Rolniczym (1882—74), Tygodniku przemysłowym i handlowym (1873), Tygodniku Rolniczym (1877—79), Dodatku miesięcznym do Przeglądu Tygodniowego (—1884), Tellusie (1887), Przemysłowcu (1888),—a prawdopodobnie i w innych, niedostępnych nam czasopismach.

(d. c. n.)